

Kereskényi Sándor:

Markó és Tőkés

A gondoskodó atya és a lázongó fiú

A különféle dramaturgiai technikák alkalmazása nemcsak a színházban megszokott, hanem a közéletben is. Machiavelli, mint gyakorlott színpadi szerző, hamar észrevette ezt, s politikai pedagógiájának egyfajta eszmei középpontjává tette. Az általa megjelenített firenzei közélet színes és fordultatos színházi intrikák hajmeresztő kavargásának tűnik. S a katarzis sem marad el: nincs szörnyűbb annál, mint amikor egy politikusról kiderül, hogy elfelejtette a szerepét. Ez az alkalmatlanság tragikus ismérve, és egyértelműen jelzi: az illető egyszerre felelőtlen, képzetlen, óvatlan, mai szóval élve nem egyéb műkedvelőnél ott, ahol a szaktudás alapkövetelmény.

Mundus vult decipi – a világ elvárja, hogy becsapják, ami, tekintettel az emberiség fölöttébb szánalmas erkölcsi és szellemi állapotára, bizony egyáltalán nem meglepő. Ezt a nem éppen lelkesítő ténytet kétféleképpen lehet megélni: az amatőr értetlenkedő érzélgősségével és a profi értő céltudatával. Azt persze a firenzei mester is sejtette, hogy a célokat legfeljebb utólag avathatja szentté a történelem. (Egyébként Machiavelli legnagyobb gondja éppen a történelmi felelősség megragadhatósága volt – honnan tudhatná egy zsoldosvezér, például Castruccio Castracane, hogy mikor alakít az örökkévalóság elvárása szerint: akkor, ha belép Amalfi hercegnő budoárjába, vagy éppen akkor, ha kilép onnan, mondjuk az ablakon által? Magyarán: mikor van több esély arra, hogy ledöntsön a lábáról egy kariatidának álcázott Habsburg-kémnőt, amikor a sötét folyosón botorkál, vagy amikor öles léptekkel szeli át a kertet?)

Az ördög természetesen a részletekben lakik, méghozzá a legapróbb részletekben. Nyilván elsősorban Kleopátra orrának hosszúságáról vagy Zách Klára fürtjeinek rövidségéről van szó, ámbar a férfiak eszének röfmértéke sem lebecsülendő. Ahhoz, hogy egy politikai cselekvés – netán történelmi mű – mértékét megállapíthassuk, nemcsak a hosszát, hanem a „mélységét” is meg kell vizsgálnunk. Az egyiptomi teokrácia látványos bukásáért hiába okolnánk Octavianus homoerotikus hajlamait, vagy a magyar történetírást máig lenyűgöző Zách-ügyben aligha elegendő csupán a korabeli francia, lengyel vagy magyar nemesi szexualitás rítusaira hagyatkozni. Az igazi gond a tények és értékek egyfajta jelelméleti korrespondenciájának a megállapítása. Mítől lesz valakiből áldozat, amikor pedig minden esélye megvan arra, hogy ne szenvedő, hanem cselekvő alanya legyen a történelemnek?

Machiavelli szerint a politikai vezetőnek úgy kell viselkednie, hogy kortársai azt fedezhessenek fel benne, amit éppen akarnak. Mindez azonban hatalmas alkotói erőfeszítést igényel – színházi értelemben. S itt utalhatunk talán Diderot színészparadoxonára is: a jó színész pontosan akkora hidegvérrel zokog a színpadon, amennyi elegendő ahhoz, hogy az egész nézőtér elpityeregje magát. A kóklerek őszinte szen-

vedése – megszenvedett dilettantizmusa – nem jelent semmit a néző számára, legfeljebb feszélyezi, kiábrándítja, távolságtartásra készíti.

Markó Béla és Tőkés László politikai szereplése, szerepalakítása számos megszívlelendő tanulságot kínál a szociálpszichológiai szerepelmélet és a pszichohistóriai vétetésű személyiségelmélet számára. Mindketten kifejlett színpadi érzékkel rendelkeznek – s ez mindkettőjük esetében lelkük mélyéből fakad. Cicerói szóhasználatlallal élve – kissé patinásan, de nem egészen ok nélkül, azaz eléggé pontosan fogalmazva – a religio academica és a religio civica, a tudós és a honpolgári hit sajátos forrásairól van szó.

Markó, aki alkatánál fogva tudós költő, afféle poeta doctus, kezdetől fogva törekedett saját költői hitvallásának kialakítására. Ebből a nyolcvanas évek közepétől, etnikai színezetű religio poetica lett, a magyar módra heroikus életforma szükségességének fájó felismerése. A pátoszt azonban mindig mérsékelte az apai örökség: a paraszt-polgári józanság, a plebejus keserűség, annak csendes, fegyelmezett, mindig gyanakvó, de mindig a másságra is nyitott hordozása.

Ennek a nyitottságnak köszönhetően Markó eddigi politikai szerepvállalása négy, egymással szorosan összekapcsolódó szakaszra bontható. A nyolcvanas évek közepétől az intellektualitás jegyében azonosította önmagát, s a romániai magyar értelmiségi ellenállás egyik fontos figurája volt. 1990-93 között úgy tartották számon, mint a dialógus-készség ígéretes megtestesítőjét – így lehetett az 1993-as brassói RMDSZ-kongresszus egyetlen valóban esélyes elnökjelöltje. Szövetségi elnökként, főleg 1994-97 között, rendkívül jól kamatoztatta kommunikációs és közvetítő hajlamait. Ám 1998-tól kezdve erőt vett rajta az a hivatalnok-hajlam, ami alkatának egyébként is régtől sajátja – a pedáns, precíz számítás alapján való politikai tervezés és cselekvés igénye. Valószínű, hogy az RMDSZ-nek (különösen 1999 és 2002 között) éppen erre volt szüksége. A mai konzervatív Markó azonban már nemcsak ellenfeleit, hanem lelkes pártbíveit is irritálja, elsősorban a kisebbségi, de némileg az anyaországi politizálásban is példátlan, furfangos és körültekintő hagyományörzésével, megfontoltságával, olykor nehézkesnek látszó döntés-előkészítéseivel.

Tőkés Lászlót egészen más fából faragták. Régi református családból származó, kishemesi székely sarjadék, az örökké elégedetlen fajtából. (Ha valaki elolvassa Benda Kálmán történészprofesszornak a Tőkés István erdélyi református egyháztörténetéhez írott szalonképesítő előszavát, rögtön megsejtheti azt, hogy az apáról mennyi elégedetlenség és hatalomvágy szállt a fiúra.) Tőkés László, aligha véletlenül, lázongó prófétaként lépett fel mindjárt a legelején, s mindmáig ez maradt a kedvenc közéleti szerepe.

Az igazságérzetnek és az önhietségnek ez a baljós keveréke meghatározta minden lépését 1988 után. Az események igazodtak a szerephez, legalábbis egy ideig. A már említett 1993-as kongresszuson azonban Tőkésnek hátrálnia kellett. Megtette,

látszólag nyugodtan és céltudatosan. Cincinnatusként visszavonult a felekezeti életbe. Ám a gravitas éppoly kevéssé jellemző sajátja, a mértéktartás olyannyira kevéssé érdekli, hogy hamar kiderült, szándéka ezúttal is a celebritas vágyának kielégítése. Szomjúhozta a dicsőséget, követelte a hírnevet, megragadta a hatalmat – példátlan tisztogatást végzett a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben, s akiket szép szóval és ajándékkal nem tudott a maga oldalára állítani, azokról egyszerűen levette „a szolgálat gyönyörűségét igáját”.

Így aztán módja volt rá, hogy – ahogyan azt egyik párthíve írta róla – „a kívülállás ihletett politikusa” legyen. A törvényhozó szerepét különösen magához illőnek vélte ez a nagy intuíciójú Szolón. 1998 óta a partvonalról kiabált be a pályára – szándéka szerint vezetőedzőként. Utasításai azonban elsősorban azért nem találhattak meghallgatásra, mert a politikai pályán nem sokat lehetett kezdeni velük. Amit ma mondott, az ellentmondott a tegnapiak, és egyáltalán nem készítette elő a holnapit. Ennek a csapongásnak jellemző példája lehet, hogy míg tegnap az autonómia-programot kérte számon (ami ugyebár azt is feltételezi, hogy egyúttal elismeri az etnikai közösséget alkotó egyének erkölcsi és politikai önállóságát is), ma már a kívándorlás fokozódó veszélye foglalkoztatja (megfelelkezve arról, hogy a távozók úgyszólván éltek emberi jogaiikkal), holnap pedig már annak a kettős állampolgárságnak a megadását kezdi sürgetni, amelyről könnyen kitalálható, hogy sok mindenhez hozzájárulhat, kivéve a kisebbségi autonómia gyakorlati megalapozását.

Meglehetősen leverő látvány, ahogyan a protestáns egyházfő emelt fővel elsétál a kereszténység kétezer éves nagy tapasztalata mellett – az önrendelkezés témája ugyanis görög-latin jogelvekre, valamint a zsidó moralitásra építő keresztény program. Nyilván mindig azoknál a közösségeknél és egyéneknél játszhatott közéleti kulcsszerepet – mondjuk a flandriai városoktól egészen a kanti etikáig –, amelyek és akik egyébként a leghatározottabban elutasították az individualitás méltóságának bármiféle megnyirbálását.

Ha Markó konzervatív, akkor Tőkés egyenesen anakronisztikus jelenség. Mégis sok híve van, elsősorban érzelmi okok miatt. Az emberek azt szeretik benne, amit magukban szeretnének: a nagyívű tervezést, a folytonos kritizálást, és persze, mindezek előtt az „őszinteséget”. Csakhogy a Tőkés-féle őszinteség, amint az előbb láttuk, mindig egy adott pillanatnak szól, és kisebb gondja is nagyobb annál, hogy számot vessen a nemzeti történelem riasztó tanulságaival. (Ezeket a tanulságokat, mindig az adott körülményekhez idomítva, csupán kiapadhatatlan közéleti ékesszólásában használja fel.)

Ha Markó hívei a mindenkori óvatosak és szemfülesek, akkor a Tőkés emberei a saját nagyotmondásuktól elérzékenyülő tehetetlenek, akiknek mellesleg erős ambíciója a sekélyes etno-kulturális önigazolás. Ők az örök szoborállítók, a magyar névtáblák ádáz követelői, a fesztív mozzanatok örök visszatérésének igénylői – az önün-

neplő kismagyarok, akiket egyáltalán nem zavar, hogy a felállított szobor jóformán esztétikai csőd, hogy a anyanyelvi névtábláját megkapott utcában már egyetlen magyar sem él, hogy a fesztivításokon ugyanazok a matuzsálemek köszöntik egymást, vidékies meghatottsággal.

Tőkésnek tehát sikerült elérnie azt, amiről a román etnokrácia legfeljebb titokban ábrándozott: az erdélyi magyar hagyomány formalizálódott, kiürült, megcsontosodott, valamint egyre sebesebb léptekkel halad a maga alapozta cifra síremlék felé. A technokrata beállítottságú kisebbségiek, a „gazdáskodni vágyók” óhatatlanul Markó körül kezdtek gyülekezni, s egyébként is hozzácsapódott minden olyan karrier-éhes potenciális közéleti szereplő, aki úgy vélte, a reálpolitikai szempontokkal ajánlatos lesz számot vetni a továbbiakban is.

A romániai magyarság politikai színházának visszatérő képe az, ahogyan Markó találkozókön és értekezleteken megjelenik hatalmas hivatalnok-táskájával, és gondterhelten számba veszi ügyfeleit. A másik oldalon a püspök tör előre, lehetőleg ünneplő ornátusban, kegyes mosollyal üdvözölve temetőkből vagy templomokban gyülekező szájtátó rajongóit. Jean Baudrillard tollára illik ez a kép, s bizonyára jól szórakozna rajta Pierre Bourdieu is, a kérdés csupán az, hogy a mai romániai magyar ifjúságnak van-e még elég érzéke és kedve a politikai szemiotikához avagy a közélet újabb szociálpszichológiájához?

Markó tehát a bibliai apa gondoskodó és számonkérő öskéjét testesíti meg – s egyre aprólékosabb gonddal szortírozza a szaporodó problémákat. Tőkés az örökké lázongó fiú archetípusát mutatja, mindig ígér valamit, mindig várakozást kelt, mindig megy tovább. Úgy tűnik, mindkettőjük számára az a legnagyobb kihívás, hogy mit kezdjenek az egyre alaktalanabbá váló posztmodern idővel.

Kereskényi Sándor (1951, Szatmárnémeti) tanár, esszéíró, 2000-től a Szatmár megyei RMDSZ szenátora (országgyűlési képviselője Románia Parlamentjének felsőházában). Politikai elemzései romániai és magyarországi kiadványokban olvashatók. Kötetei: Római délután (1995), Homo christianus (1999), Otthon a történelemben (2003). A fenti szöveg a Szerep és személyiség című hosszabb tanulmány része, amely Románia politikai évkönyvében jelenik meg 2004 elején.